

Eve Mägi: „Abiturientide hinnangul muudab just riigieksamite ettearvamatus ja sõltumatus õppeedukusest õpingute jätkamise otsuse tegemise keeruliseks.”

Eesti noorte kõrgharidusvalikute kujunemine

E v e M ä g i

Poliituuringu keskkuse Praxis hariduspoliitika analüütik

Praxise uuring näitas, et noorte sotsiaalmajanduslik taust ning eelnev haridustee mõjutavad oluliselt nende kõrghariduses osalemise võimalusi.

Eestis on noorte õppimissoov väga kõrge. Võrreldes eri riikide üliõpilaste osatähtsust 20–29-aastaste eagrupid 2007. aasta andmetel (OECD 2009), nähtub, et OECD riikides omandab kõrgharidust keskmiselt 25% nimetatud eagrupid. Eestis on üliõpilaste osakaal pisut kõrgem, moodustades 26,8% kõigist 20–29-aastastest (vt joonis).

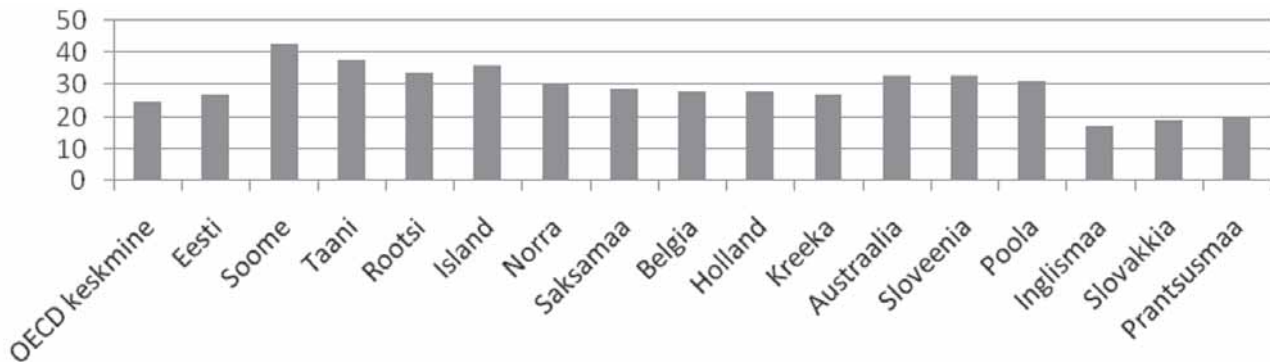
Samas võib leida märke selle kohta, et sotsiaalmajanduslik taust ning eelnev haridustee mõjutavad oluliselt kõrghariduses osalemise võimalusi. Üliõpilaskonna profiil nii õppeasutuse lõikes kui ka kõrghariduses tervikuna sõltub õppurite võimekusest, taustast, huvidest, motivatsioonist ning teistest omavahel tihedalt seotud ning üksteist oluliselt mõjutavatest teguritest.

Kõrgkoolide üliõpilaskonna koosseis kujundab õppeasutuse olustikku ja üliõpilaste hilisemat õppeedukust. Üliõpilaskonna profiili kujunemisel mängivad olulist rolli üliõpilaste elamistingimused ning nõustamine; regionaalne mõõde, üliõpilaste töömustrid, sisseastumismõõded ning varasem haridustee. Samuti on oluline majanduslik tugi (õppetoetus,

õppelaenusüsteem jms). Nimetatud tegurid on üksteisega suurel määral seotud ning ebavõrdsus ühe näitaja puhul mõjutab ka teisi aspekte (Santiago jt 2008).

Eesti kõrgkoolid eristuvad üksteisest mõnevõrra oma üliõpilaskonna sotsiaalmajandusliku tausta poolest (näiteks vanemate haridustase, lõpetatud keskkaridusasutus jms) (PRAXIS 2010). See viitab ühest küljest Eesti kõrgharidussüsteemi tugevusele, sest mitmekesine kõrgharidusmaastik suudab paremini tagada eri huvidele ja vajadustele vastava kõrghariduse sisu ja vormi. Probleemiks kujuneb õppeasutuste üliõpilaste profiilide erinevus siis, kui eri tüüpi kõrgkoolide valik hakkab sõltuma sotsiaalmajanduslikust taustast, eelnevast haridusteest, informatsiooni puudumisest vms teguritest.

Rahvusvaheliselt aktsepteeritud põhimõtte kohaselt on kõrgharidusvõimaluste võrdväarsuse aluseks soovulukord, kus üliõpilaskonna koosseis peaks õppima asumisel, õppimise ajal ja lõpetamisel peegeldama ühiskonna koosseisu (Londoni kommünikee 2007). PRAXIS-e uuring (2010)

Joonis. Üliõpilaste osakaal 20–29-aastaste eagrupid 2007. aastal (%).

Allikas: OECD, 2009

näitab, et kui võrrelda maa-asulatest ning madalama haridustasemega vanematega peredest pärit õpilasi ning suuremate linnagümnaasiumide, sh eliitgümnaasiumide lõpetanuid ja kõrgharidusega vanematega peredest pärit õpilasi, jätkavad esimesed väiksema tõenäosusega õpinguid ülikoolis.

Õppeasutuse spetsialiseerumine teatud valdkondadele mõjutab selle üliõpilaskonna kujunemist üliõpilaste sotsiaalmajandusliku tausta aspektist. Kitsamalt spetsialiseerunud kunsti ja muusika erisuunitlusega ülikoolide üliõpilaskond on märgatavalt homogeensem, peegeldades vähemal määral ühiskonna mitmekesisust. Neis on oluliselt enam suuremate linnade gümnaasiumide ja nn eliitgümnaasiumide lõpetanuid (enam kui 2/3 üliõpilastest), kes on ühtlasi keskmisest harvemini pärit halva majandusliku olukorraga peredest ning kellel on keskmisest kõrgemalt haritud vanemad. Kusjuures nende vanemad elavad eelkõige suuremates linnades (PRAXIS 2010).

Soovitud kõrgkool ja eriala

PRAXIS-e uuringus (2010) kasutatud Eesti üliõpilaste sotsiaalmajandusliku olukorra küsitluse tulemused näitavad, et valdav enamik üliõpilaskonnast õpib soovitud kõrgkoolis (91% vs 9%) ja soovitud erialal (93% vs 7%) (vt tabel). Soovitud kõrgkoolis õpib 93% riigieelarvelistel (RE) õppekohtadel õppivatest ja 90% riigieelarvevälistel (REV) õppekohtadel tudeerivatest üliõpilastest. Soovitud eriala õpib 94% REV õppekohtade ning 92% RE õppekohtade üliõpilaskonnast.

Nende vastuste põhjal võib järeldada, et enamik üliõpilasi kõrgharidusele ligipääsu probleemi isikliku kogemuse kaudu ei taju. Uurimist vajavad nende üliõpilaste põhjused, kes soovitud kõrgkooli või erialale õppima ei pääsenud.

Huvi, asukoht ja õppemaks

PRAXIS-e uuringu (2010) põhjal nentis märkimisväärne osa üliõpilastest, et õppeasutuse asukoht on ülikooli, rakenduskõrgkooli ja eriala valikul olulise tähtsusega. Ligi 32% RE õppekohtadel õppivatest üliõpilastest lähtusid valiku

	Soovitud erialal õppivate üliõpilaste osakaal	Soovitud õppeasutuses õppivate üliõpilaste osakaal
Kõik õppeasutused	91%	93%
Riigieelarvelised õppekohad	93%	92%
Riigieelarvevälised õppekohad	90%	94%
Avalik-õiguslikud ülikoolid	94%	93%
Eraülikoolid	91%	95%
Rakenduskõrgkoolid	87%	92%

Tabel. Üliõpilaste hinnang soovitud kõrghariduse omandamist võimaldavas õppeasutuses ning soovitud erialal õppimise kohta, 2007/2008. õa.

Allikas: Eesti Üliõpilaskondade Liit

tegemisel kõrgkooli asukohast ja 42% tunnistas, et see oli teatud määral otsust mõjutanud tegur. REV õppekohtadel õppivate üliõpilaste puhul olid need näitajad vastavalt 36% ja 39%. Võrreldes teiste erialade üliõpilastega näib kõrgkooli asukoht olevat vähem tähtis kunsti ja muusika suunitlusega avalik-õiguslikes ülikoolides õppivatele üliõpilastele.

Ka fookusgruppide intervjuudes kinnitasid noored, et eriala valimisel lähtutakse eelkõige huvist ning huvipakkuva erialaga seoses ka kõrgkooli asukohast. Paljusid erialasid on võimalik omandada mitmel pool. See võimaldab valida kodule kõige lähema kõrgkooli.

„Sageli ei viitsita kaugele minna, kuna seal tuleb hakata elukohta otsima ja parem minnakse kuskile lähedale kooli.”

„Kodust eemal elamine nõuab ka rohkem raha.”

Andmed kinnitavad (PRAXIS 2010), et kooli maine on esmajärjekorras tähtis 25%-le RE ning 31%-le REV õppekohtadel õppivatest üliõpilastest, kooli mainet peab mõnevõrra oluliseks vastavalt 48% ja 47% üliõpilastest.

Seega on RE ja REV õppekohtadel õppivatele üliõpilastele õppeasutuse ja eriala valikul mitmesugused mõjutegurid erineva tähtsusega. Kõige suurem erinevus REV ja RE õppekohta puhul on õppemaksuta õppimise võimalus eri-

Abiturientide hinnangul tehakse kõrgkoolis edasiõppimise valik osaliselt ära juba gümnaasiumi valikuga. Pildil hetk maineka Nõmme gümnaasiumi renoveeritud hoone avamiselt 1. septembril 2008. a.

ala või õppeasutuse valiku mõjutajana. Kui üle poole (52%) RE tudengitest nimetas eriala või kooli valiku mõjutajana eelkõige tasuta õppimise võimalust, siis sama tegur oli eelkõige oluline vaid 5%-le REV üliõpilastest. Oma õpinguplaane arutavate gümnaasiuminoorte puhul tuli välja, et õpilased tähtsustavad eri tegureid. Teatud osa noorte puhul on tasuta õppekoht eeskätt oluline.

„Kui ma enda põhjal vaatan, siis ma ei tahaks minna riigieelarvevälisele kohale õppima, et mitte õppelaenu võtta. Ma ei tahaks oma elu peale ülikooli alustada laenu all.”

„Mina arvan, ma valiks selle riigieelarvelise koha. See, mis mind natuke vähem huvitab, aga saaks nn tasuta.”

„Ja mul oli see, et riigieelarveline koht ainult, -väline ei tulnud kõne allagi.”

Teised seavad selgelt esikohale huvi:

„Mina siinpuhul eristan. Mina võtaksin ikka selle koha, millest ma huvitun, ja ma olen nõus selle eest ka midagi maksuma. Ülikooli eesmärk on ju tuleviku jaoks mingeid paremaid väljavaateid saada.”

„Ma vaatasin, et see [eriala nimetus] on perspektiivikas ja ta oli selline huvitav ja tundus hea eriala õppimiseks.”

Avalik-õigusliku ülikooli üliõpilased, kellel õppeasutuse ja eriala valik tehtud, rõhutasid samuti õppemaksu otsustavat tähtsust valiku tegemisel:

„Mul oligi ainult riigieelarveline võimalik. Kui ma nägin, et ma ei saa sisse, siis kohe välistasin selle asja enda jaoks.”

„Majanduslikud kaalutlused on ikka päris olulised.”

Eelnenud ettevalmistusel oluline roll

Enamik intervjueeritud üliõpilastest ja abiturientidest tunnevad eelneva haridustee ja üldkeskharidust pakkuva õppeasutuse olulist mõju õpingute jätkamisele soovitud kõrgkoolis või erialal. Seda lisaks indiviidi enda võimekusele eelkõige motiveeriva õpikeskkonna ning kõrge õppekvaliteedi kaudu, mis noorte arvamuse kohaselt üldkeskharidust pakkuvates õppeasutustes suuresti varieerub.

PRAXIS-e intervjuudest selgus, et mitmed üliõpilased olid juba pärast põhikooli lõppu teinud spetsiaalseid ettevalmistusi, et soovitud erialale või kõrgkooli õppima pääseda. Näiteks toodi välja elukohavahetus ning kinnisvara soetamine eesmärgiga astuda soovitud gümnaasiumi ning pärast samas linnas kõrgharidusõpinguid jätkata; samuti soovitud erialale sarnase kallakuga gümnaasiumi valik (PRAXIS 2010).

Ka abiturientide hinnangul tehakse kõrgkoolis edasiõppimise valik osaliselt ära juba gümnaasiumi valikuga, kuid paljud hakkavad valikutele tõsiselt mõtlema alles vahetult enne gümnaasiumi lõpetamist.

„Kui ma gümnaasiumi lõpetasin, siis oli küll tegelikult pea tühi, et kuhu minna. Põhikooli käisin ära selle mõttega, et ma lähen gümnaasiumi ja kindlasti ülikooli.”

On ka neid noori, kes otsustavad kõrgkooli mineku alles pärast gümnaasiumi lõppu ning lähtuvad otsustamisel suuresti muudest teguritest kui huvist eriala vastu.

„Ma ei teadnud alguses [konkreetselt koolist] absoluutselt mitte midagi. Siis ma hakkasin seda uurima. Ma proovisin igale poole mujale ka. Kui ma sain selle kinnituse, et ma sain siia ka sisse, siis ma hakkasin uurima natuke rohkem. Siis ma otsustasin ikkagi selle kasuks millegi pärast.”

Kõrge edasiõppimise protsendiga ja hea gümnaasiumi – kooli headust hinnatakse sageli just edasiõppijate hulga põhjal (Kirss 2008) – valik võib õppurile aega õpingute jätkamise otsuse tegemisel.

„Kui valida hea mainega gümnaasium, siis on pärast väga paljud uksed lahti ning ei pea väga palju valikuid enne gümnaasiumi lõppu ära tegema.”

„[Kooli nimi] kodulehel on ära toodud andmed, et kui suur protsent selle kooli läbinutest saab riigieelarvelisele kohale, näitab hästi ära, kui suur on gümnaasiumite vahe.”

Mitu noormeest nimetas ühe gümnaasiumijärgse valikuna kohustuslikku ajateenistust.

„Sõjavägi on kergema vastupanu tee, mis annab aega kas või natuke edasi mõelda.”

2008. a jõustunud ülikooliseaduse ja rakenduskõrgkooli seaduse muudatused võimaldavad kõrgkoolidel eri sihtühemustele erinevaid sisseastumistingimusi seada, kuid nii intervjueeritud abiturientide kui ka üliõpilaste seostavad kõrgkooli sisseastumist eelkõige konkurentsivõimeliste riigieksamitulemustega ja kõrgkooli kehtestatud lävenditega. Abiturientide hinnangul muudab just riigieksamite ettearvamatus ja sõltumatus õppeedukusest õpingute jätkamise otsuse tegemise keeruliseks.

„Siht on silme ees küll, aga natukene ikka need riigieksamid panevad pea valutama. Võid seada küll endale kõrge eesmärgid, aga iial ei või teada, et kuidas võib tegelikult minna. See siht võib nii-öelda ära langeda ja sa pead lihtsalt mingi sundotsuse tegema, et midagi muud hoopis äkki.”

Samas leiab abiturient, et „riigieksamid sobivad hästi nendele individidele, kes suudavad ennast viimasel hetkel kokku võtta ja kõige parema tulemuse anda”.

Abiturientide hinnangul kipub aga üksiku õpilase õnnestumine gümnaasiumide riigieksamitulemuste pingeridade olulisuse varju jääma. Gümnaasistid tajuvad järgmist.

„Kool üritab motiveerida sellega, et kui hästi seal [teatud õppeaine riigieksam] läks ja teie peate nüüd paremini tegema.” Õpetajate hinnang, et pingerea avaldamine on vaele, ei ole õpilaste sõnul kooskõlas nende reaalse sõnumiga, mis rõhutab maksimaalse punkt tulemuse olulisust kooli mainele.

Fookusgruppide aruteludes jäi kõlama nii gümnaasistide kui ka üliõpilaste seisukoht, et kui inimene on motiveeritud, võimekas ja tahab õppida, võib ta pärast ükskõik missuguse gümnaasiumi lõpetamist kõrgkoolis edukalt õpinguid jätkata. Koolide peamine erinevus seisneb noorte arva-

tes vaid õpimotivatsiooni stimuleerimise intensiivsuses. Gümnaasiumid eristuvad peamiselt õppekeskkonna põhjal: nn eliitgümnaasiumides on intensiivsem suundumus õppetööle ja süvateadmiste vahendamisele, mujal peab õpilane rohkem iseseisvalt pingutama. Samas toob üks abiturient välja väiksema kooli eelise.

„Väiksema õpilaste arvuga koolis on reeglina väiksemad klassid, mis tähendab seda, et õpetajal jääb iga õpilase jaoks eraldi rohkem aega tegeleda.”

Eesti üliõpilaste seas 2008. a tehtud küsitluse andmed näitavad, et kõrgkoolide üliõpilaskondade sotsiaalmajanduslik taust erineb mitme näitaja poolest. Eesti noorte õpimissoov on kõrge ning enamikul üliõpilastel on olnud võimalus kõrgharidusõpinguid jätkata soovitud õppeasutuses ning eelistatud erialal. Noorte haridusvalikute kujunemisel mängib olulist rolli küll huvi, kuid tähtsad on ka majanduslikud kaalutlused.

Valiku teadlikkuse aste varieerub intervjueeritud noorte puhul suuresti. Teatud osa valib haridustee väga varajases eas, planeerides hoolikalt oma tulevikku juba põhikoolis, vajadusel eelistatud gümnaasiumi (ja hiljem kõrgkooli) pääsemiseks elukohta vahetades. Teisalt on hulk noori, kelle valikud on juhuslikumat laadi ja kes riigieelarvelise õppekoha võimalust või sobiva asukohaga kõrgkooli eelistades tutvuvad erialaga alles kõrgharidusõpingute ajal. Viimasel juhul on ilmselt ka suurem oht kõrgkoolist välja langeda, sest valik ei põhine huvil ja motivatsioonil.

Kõrgharidusvalikute kvaliteedi- ja kvantiteedi-ligipääsu probleemid on nii noorte kui ka riigi tuleviku küsimus. Otstarbekad on heast informeeritusest ning huvist lähtuvad valikud, mitte juhuslikkusel ning huvide kompromissil põhinevad otsused.

Kirjandus

- Kirss, L.** (2008) *Gümnaasiumid avalikkuse pilgu all: mille alusel Eesti gümnaasiume võrrelda?* Tartu: PRAXIS.
- Londoni kommünikee.** (2007) *Towards the European Higher Education Area: Responding to Challenges in a Globalised World.* Bologna protsessi kohtumine Londonis, 17.–18. mai 2007.
- OECD.** (2009) *Education at a Glance: OECD Indicators 2009.* Paris, France: OECD. www.oecd.org/edu/eag2009
- PRAXIS.** (2010) *Missugune on Eesti üliõpilaskond? Õiglane ligipääs kõrgharidusele Eestis.* Tartu: PRAXIS. (Avaldamata.)
- Santiago, P., Tremblay, K., Basri, E. ja Arnal, E.** (2008) *Tertiary Education for the Knowledge Society. VOLUME 1: Special features: Governance, Funding, Quality - VOLUME 2: Special features: Equity, Innovation, Labour Market, Internationalisation.* Paris: OECD.